

Idrott utan heder

En stor grupp unga tjejer i Sverige undviker skolans idrottslektioner och vågar inte heller närma sig en idrottsförening. Organisationen Tris arbetar för att tjejer som lever med hedersnormer ska bli mer fysiskt aktiva och på sikt hitta en väg till idrotten.

TEXT Johan Pihlblad

Samira är 20 år. Snart är hon är färdig undersköterska. Inom några år när hon jobbat ett tag vill hon läsa vidare till sjuksköterska på universitetet. Samira är klädd i turkosblå sjal som täcker håret. När hon kom till Sverige från Sudan för fem år sedan hade hon till skillnad från sina bröder aldrig ägnat sig åt idrott och hon kunde inte simma. Detsamma gällde hennes syster.

I Samiras familj följer de traditionerna från hemlandet. Enligt dem måste hon bära lång täckande klädsel och sjal när hon är

bland män, även när hon idrottar och blir svettig. På gymnastiklektionerna i skolan var allt tyg i vägen och situationen kändes jobbig, obekväm och otrygg. Läraren var alltid en man och klassen var sällan uppdelad mellan tjejer och killar. Samira valde ofta att inte vara med. Simningen undvek hon helt och hållet trots risken för ofullständiga betyg.

– Jag stod ofta bredvid med läraren och tittade på. Han sa att det är du som bestämmer, men om du inte är med får du F-betyg.

FOTO Johan Pihlblad

Kadidja Andersson, t.h., är elitspelare i Uppsalaklubben Sallén och sköter Tris basketträningar.

Jag märkte att det var många som var väldigt trötta, hungriga och hade ont i huvudet.

UNDERNÄRDA OCH ÖVERVIKTIGA

Det här är en berättelse som Sevana Bergström mycket väl känner igen i sitt arbete i Tris – Tjejers rätt i samhället. Under de år hon jobbade med tjejgrupper på olika skolor i Uppsala träffade hon hundratals tjejer med samma erfarenheter. Hon reagerade över tjejernas dåliga fysiska form och tveksamma hälsa.

– Jag märkte att det var många som var väldigt trötta, hungriga och hade ont i huvudet. Det visade sig att många inte fick delta på simningen, eller på idrotten över huvud taget. Många åt inte lunch i skolan eller ens frukost på morgonen och hade allmänt dåliga matvanor. Det var många som var undernärda men också många som var överviktiga, säger hon.

En undersökning som Tris har gjort på tio skolor i Uppsala bland tjejer mellan 13 och 20 år med utlandsfödda föräldrar ger stöd för den bilden. I enkäten svarar 28 procent att de sällan eller aldrig motionerar på fritiden. Undersökningen visar också att hedersnormen är stark. Hela 86 procent förväntas vara oskuld när de gifter sig och 60 procent uppger att de aldrig får ha killkompisar hemma.

Sevana Bergström tog initiativ till och sökte pengar för Ronjaprojektet, ett hälso- och idrottsprojekt som Tris driver sedan år 2008. I dag jobbar hon heltid som projektledare.

DET FÖRSTA DOPPET

Enligt Tris deltar cirka 100 tjejer regelbundet på Ronjas olika aktiviteter. Störst är intresset för simskolan. Varje söndag kommer närmare 70 tjejer från ett drygt dussin olika grundskolor runt om i Uppsala

för att lära sig simma, men också för att ge sig själva möjligheten till ett fullständigt grundskolebetyg. Idrott och hälsa är ett kärnämne och ett F i betyg innebär att man inte är behörig till gymnasiet.

Samarbetet med skolorna gör det möjligt för tjejerna att göra skolans simprov via Ronja. Kravet för ett godkänt simprov är 150 meter bröstsim och 50 meter rygg-sim. Med ett par månader kvar på år 2014 har hittills 25 tjejer blivit godkända. Men vägen dit är lång och handlar om mycket mer än att bara hitta rätt teknik, berättar Hanna Nilsson som ansvarar för simverksamheten. Steg ett är att våga kliva ner i vattnet.

– Många som kommer till simskolan har aldrig ens doppat sig. Då är det väldigt läskigt att ta sig ner i en pool för första gången och bara se hur kroppen betar sig i vatten. När man inte längre är rädd är det så befriande. Jag tycker att det är fantastiskt hur mycket simning och vattenvana gör för personer. Hur mycket lycka det ger. Att man växer i sig själv och hittar sin egen kompetens. Det som gör att man kanske vågar sig ut till en annan simhall, eller någon annanstans.

Hedersrelaterat förtryck och våld

Hedersrelaterat förtryck och våld är hot, tvång, våld och mord som har sin grund i kontrollen av kvinnors sexualitet. Det hedersrelaterade våldet och förtrycket utövas för att förhindra att hedern förloras, alternativt för att återställa den förlorade hedern. Det är främst flickor och unga kvinnor som blir utsatta för hedersrelaterat förtryck och våld, men det drabbar även pojkar.

Källa: Länsstyrelsen i Östergötland

Många som kommer till simskolan har aldrig ens doppat sig. Då är det väldigt läskigt att ta sig ner i en pool för första gången och bara se hur kroppen betar sig i vatten. När man inte längre är rädd är det så befriande.

IDROTT PÅ EGNA VILLKOR

– Bra fart tjejer! Tänk på att ha handen bakom bollen och ta i med benen. Försök sikta på plankan, då blir det lättare.

Basketbollar studsar tungt och frenetiskt mot det blå gymnastiksalsgolvet i södra Uppsala. Ledaren och landslagsspelaren Kadidja Andersson instruerar med entusiasm det fåtal tjejer som har kommit den här kvällen. Basketträningen har bytt dag och det brukar ta lite tid innan alla deltagarna har fått in nya rutiner.

Jag får veta att den här hallen passar särskilt bra. De enda fönstren i lokalen finns på den bortre långsidan och sitter minst fem meter ovanför marken, vilket gör det omöjligt att kunna kika in utan stege. Men trots att jag är en man tycker tjejerna att det är okej att jag finns med. Efter en stund kommer ytterligare några eftersläntrare. De hejar glatt och försvinner iväg mot omklädningsrummet. Kort därefter får jag veta att de inte vill träna om jag är kvar.

När Ronjaprojektet drog i gång år 2008 var idén att kombinera aktiviteter som tjejerna själva fick bestämma – ofta dans

Cirka 70 000 ungdomar i åldern 16–25 år upplever att de inte fritt kan välja vem de ska gifta sig med. Av dem är det 8 500 som ofta oroar sig över att inte kunna välja partner.

Källa: Ungdomsstyrelsen (2009)

– med sådant som om de inte alls kände sig bekväma med. Otryggheten kan många gånger handla om att man inte vet hur man ska göra i olika idrottsgrenar, förklarar Sevana Bergström. De testade även på mer ovanliga träningsformer som självförsvar och klättring.

– Jag minns att nästan alla tjejer i gruppen var höjdrädda. De ville inte alls klättra i sina fina långa dräkter. Jo, det kan vi. Alla kan göra det, sa jag. Det räckte med att det var en tjej som tog tag i det och klättrade ända upp. Sedan kom alla andra efter. Det kändes som man hade lyckats då. Att få de här tjejerna att göra någonting som de aldrig skulle göra annars, eller ha möjlighet att kunna göra.

MEDVETEN SEGREGATION

Tris samarbetar med såväl skolor och kommuner som länsstyrelser och idrottsföreningar. Men det finns också kritik mot den modell som Tris och Ronjaprojektet har valt. I Sverige är jämställdhet och jämlikhet centrala värden och att segregera kön stämmer inte in i den bilden.

– Det finns alltid de som är kritiska, säger Sevana Bergström med en suck. Ja, vi segregerar. Men för att de här tjejerna ska få en möjlighet att träna och må bra och få en sund livsstil så måste vi göra det, till dess att det känner sig trygga i sig själva och kan ta egna initiativ att gå vidare.

För henne handlar det om att ge grundläggande förutsättningar för tjejerna att idrotta. Tillåter man inte inledningsvis en konsuppldelning leder det till passivitet för allt för många tjejer.

– Från att de var små har våra tjejer fått veta att det här ska en flicka göra och så här ska inte en flicka bete sig. Vi måste få dem att börja röra på sig och då måste man tänka långsiktigt. Målet är att få tjejerna att vara med i den gemensamma idrotten, men det kommer att ta tid.

Färre flickor föreningsidrottar

Flickor med utländsk bakgrund idrottar i betydligt lägre grad än andra barn och ungdomar. Studier visar att en av tio högstadies flickor som är födda utomlands är med i en idrottsförening. Samtidigt har antalet deltagartillfällen inom föreningsidrotten i sin helhet minskat med över 10 procent mellan år 2004 och 2013. Nedgången är störst bland äldre ungdomar, 17–20 år, och bland flickor.

Källa: Centrum för idrottsforskning och Stockholms universitet (2014)

FOTO Johan Pihlblad

"Samira", Sevana Bergström och Hanna Nilsson.

De deltagare som var med i Ronja-projektet hösten 2011 till hösten 2012 fick fylla enkätundersökning i början och slutet av projekttiden. Resultaten visade bland annat att andelen som motionerade en till flera gånger i veckan ökade från 52 procent till drygt 68 procent. Andelen som svarade att de inte får ha ett heterosexuellt förhållande minskade från 68 till 35 procent. Fler deltog också på den gemensamma simningen och idrotten i skolan. Och när Ronjaprojektet frågade simskolans deltagare svarade 57 procent att de fått bättre självförtroende.

En enkätundersökning bland alla högstadieskolelever i Stockholms stad visar att:

23 procent av flickorna har krav på sig att vara oskuld när de gifter sig och de får inte ha pojkvän.

16 procent får inte själva välja livspartner eller umgås socialt med pojkar.

11 procent begränsas i skolan och på fritiden.

7 procent av pojkarna får inte umgås socialt med jämnåriga flickor, inte själva bestämma flickvän eller själva välja vem de ska gifta sig med.

Källa: Stockholms universitet (2009)

– Det står inte i någon religion att man inte får utöva en idrottsgren. Det är traditioner som begränsar våra tjejer. Det handlar om okunskap hos föräldrarna, att de inte vet vad som händer. De har inte koll. De har själva inte kommit ut i samhället. De vet inte vad som sker i en idrottsförening eller en idrottshall eller simhall, säger Sevana Bergström.

FRIZON UTAN FÖRÄLDRAR

Samira är ofta med på Tris aktiviteter. Hon känner sig hemma där. Den här kvällen uppstår det en krock mellan basketträningen och Tris läxhjälp inne i stan, och hon behöver plugga. I Gottsunda där hon bor har hon nära till simhallen där hon nu har lärt sig simma. Det gäller även hennes syster, deklarerar hon stolt. Men trots den varma sommaren badade de inte utomhus. Det gjorde bara hennes manliga familjemedlemmar.

Trots att Samira otaliga gånger varit på både läxhjälp, dans, basket, fotboll och till och med thaiboxning hos Ronja uppstår det ofta diskussioner hemma. Föräldrarna har svårt att förstå vad läxhjälp är för

något och varför hon tränar.

– Det är jobbigt. Varje tisdag måste jag förklara varför jag kommer hem sent efter läxhjälpen.

Det händer ibland att föräldrar, oftast pappor, besöker läxhjälpen eller simhallen. Men det är strängt förbjudet för dem att komma in. Tris vill vara en frizon och tar aldrig kontakt med föräldrarna om inte tjejen själv vill. Verksamheten har aldrig varit utsatt för direkta hot. Men vissa föräldrar är misstänksamma och väljer att markera sin närvaro, trots att det vet om att de inte får komma. När Tris haft öppna föreläsningar har det hänt att personal blivit förföljda på vägen från lokalen, berättar Sevana Bergström. Det gör att de följer vissa säkerhetsrutiner.

– Det kan också hända att vi har en tjej med skyddad identitet och att någon då känner igen henne. Det är inte bra. Vi gör det även för personalens trygghet. Vi jobbar ändå med en ganska svår fråga, säger hon.

FRUKOST, LUNCH OCH MIDDAG

Samira ler när hon tänker tillbaka på förra

sommarens Camp Ronja. Hon och hennes kompisar fick sova över i en stuga och bada i en sjö. De fick också lära sig om vad maten innehåller och hur viktigt det är att äta rätt för att må bra och orka med en hel skoldag. Nu har hon även mamma på sin sida.

– I vår tradition äter vi inte på morgonen. Nu äter jag frukost, lunch och middag varje dag. Och inte så mycket socker. Mamma brukar säga att det är bra att ni har lärt er det. Hon brukar säga på morgonen: Ät något. Det är jättelångt till lunch, säger Samira och skrattar.

I patriarkala kulturer har familjen en central roll och som barn kan det vara svårt att säga emot sina föräldrar. Men om hon inte behövde ta hänsyn till sina föräldrar, om hon fick bestämma helt själv, vore det då inte roligt att ha killar med ibland?

– Kanske, säger hon försiktigt. Men även om det inte skulle stå i religionen så tycker jag att det är jätteroligt om det bara är tjejer. Jag vet inte riktigt varför.

Fakta Tris

Tjejeers rätt i samhället är en organisation med säte i Uppsala som arbetar mot hedersrelaterat våld och förtryck. Tris driver ett antal förebyggande projekt för tjejer, till exempel idrott, läxhjälp, arbetsmarknadshjälp och ett projekt för unga med intellektuell funktionsnedsättning. TRIS grundades år 2002 av två systrar som under uppväxten hade tjejkompisar som aldrig fick vara med på skolfester och klassresor. Organisationen finansieras genom stöd av bland andra Uppsala kommun, flera länsstyrelser och företag.

Ronjaprojektet

Ett hälso- och idrottsinriktat projekt för tjejer mellan 13 och 20 år. Målet är att alla tjejer ska ha möjlighet till idrott och till en bra hälsa. Simning, fotboll, basket, thaiboxning, dans, cykling, styrketräning och klättring är exempel

på idrotter inom projektet. Ronja har ett samarbete med bland andra IK Sirius fotboll och Sallén basket.

Ronjabollen 2.0

Våren 2015 startar ett nytt projekt som riktar sig mot lite yngre tjejer, 10–15 år. Tanken är att ge dem en möjlighet att komma till en idrottsförening. Ronjabollen har träningar två gånger i veckan i samarbete med IK Sirius fotboll i Uppsala. Totalt 100 tjejer beräknas delta under året. Ledarna är spelare i IK Sirius damlag. Projektet bjuder även in föräldrar till en dialog. Sommaren 2015 genomförs dessutom en fotbollsskola. Ronjabollen är avgiftsfri och finansieras av Arvsfonden i tre år.

Källa: Tris